

როლანდ თოფჩიშვილი

ჯულიეტა რუხაძე - 100

ქართული ეთნოლოგიური მეცნიერების მოჭირნახულე

ქართულ ეთნოლოგიური მეცნიერება, რომელსაც საფუძველი ვახუშტი ბაგრატიონმა და მე-19 საუკუნის დიდმა მოღვაწეებმა ჩაუყარეს, საბოლოოდ ასი წლის წინ ჩამოყალიბდა, რაც დაკავშირებულია აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას სახელთან. მას არაერთი მოწაფე ჰყავდა, რომელთაგან ერთ-ერთი გამორჩეული ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ჯულიეტა რუხაძე იყო. ჯულიეტა რუხაძე ასი წლის წინ - 1921 წლის 9 ივლისს დაიბადა. მეცნიერმა 91 წელი იცოცხლა - გარდაიცვალა 2012 წლის 25 ოქტომბერს. ასი წელი ის საიუბილეო თარიღია, რომელიც უკვე საშუალებას იძლევა დროის დისტანციიდან გადახედო მეცნიერის მიერ განვლილ გზას, პირუთვნელად შეაფასო სამეცნიერო ღვაწლი. ამ სტრიქონების ავტორს პატივი ჰქონდა ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძესთან ერთად საქმიანობის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის საქართველოს ეთნოლოგიის განყოფილებაში დაწყებული ასპირანტურაში სწავლის დროიდან.

მეცნიერებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ადამიანურ ურთიერთობებში ყოველმხრივ გამორჩეულ ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძეზე წერა ადვილიცაა და ძნელიც. სიადვილეს მისი მრავალმხრივი მეცნიერული მოღვაწეობა ქმნის, ხოლო სიძნელეს - ასახო ყველაფერი და არ გამოგრჩეს არაფერი, რაც მის შემოქმედებასა და საქმიანობას ეხება.

ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე ქალაქ ფოთში დაიბადა. ის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე სწავლობდა, სადაც ბედმა აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიასთან ურთიერთობა არგუნა. მიიქცია რა თავისი მუყაითობითა და სიბეჯითით ბატონ სიმონ ჯანაშიას ყურადღება, 1945 წელს გი-

ორგი ჩიტაიას რეკომენდაციით ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე სრულიად ახალგაზრდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომელი ხდება. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე სწავლისას ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე ქართველი ხალხის ეთნიკური კულტურით დაინტერესდა და მაშინვე ქართული მეცნიერული ეთნოგრაფიის ფუძემდებლის ბატონ გიორგი ჩიტაიას და ქალბატონ ვერა ბარდაველიძის თვალსაწიერში მოექცა. მას შემდეგ ჯულიეტა რუხაძეს არ უღალატია არჩეული პროფესიისა და მშობლიური ინსტიტუტისათვის, სადაც მეცნიერის ყველა საფეხური გაიარა უმცროსი მეცნიერი თანამშრომლიდან განყოფილების გამგემდე.

ჩვეულებრივ, ეთნოლოგიაში მეცნიერები ერთი მიმართულებით სპეციალდებოდნენ ხოლმე, ანდა ბევრი, მთელი ცხოვრება ერთ თემას ჩაჰკირკიტებდა, რაც საბოლოოდ მკვლევარის ზრდას ხელს უშლიდა. ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძეზე ამას ვერ ვიტყვით, მისი მეცნიერული კვლევის თვალსაწიერი ფართო და მრავალმხრივი იყო. თანაბარი სიღრმით სწავლობდა ქართველი ხალხის ტრადიციებს, ხალხურ კულტურას, ნეს-ჩვეულებებს, როგორც სულიერი და მატერიალური კულტურის, ისე სამეურნეო ყოფისა და სოციალურ ურთიერთობათა სფეროში. ამასთანავე, იგი არ იყო დასპეციალებული მხოლოდ საქართველოს რომელიმე ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის შესწავლაზე. ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძის ინტერესი მთლიან საქართველოს მოიცავდა: აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, მთასა და ბარს.

ჯულიეტა რუხაძე ათზე მეტი მონოგრაფიის ავტორია; ამას თუ დავუმატებთ მისი გარდაცვალების შემდეგ გამოსულ ეთნოგრაფიული ჩანაწერების ათ წიგნად პუბლიკაციას, დავინახავთ რა მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. დაბეჭდილი აქვს აგრეთვე ასზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი, და არა მხოლოდ ქართულ ენაზე, არამედ უცხოურ ენებზეც. ერთი მეცნიერისათვის ნაშრომთა ეს რაოდენობა ძალზე ბევრია, მაგრამ ის აუცილებლად მეტი იქნებოდა, რომ არა სხვათა და განსაკუთრებით მასწავლებელთა, წინა და მისი თაობის მეცნიერთა მემკვიდრეობაზე განუწყვეტელი ზრუნ-

ვა. ეს თვისება ხომ ყველასაგან გამოარჩევდა მას. ქალბატონმა ჯულიეტამ კარგად იცოდა, რომ ესა თუ ის მეცნიერული თეორია დროთა განმავლობაში შეიძლება მოძველდეს, ახალი შეხედულებანი და კონცეფციები გაჩნდეს, მაგრამ არასოდეს დაძველება ეთნოგრაფიული მონაცემები, რომელიც ქართველ ხალხს ყოფის სხვადასხვა სფეროში საუკუნეების განმავლობაში შეუქმნია და რომელსაც თაობიდან თაობაზე გადასცემდა, როგორც ქართული ეთნიკური კულტურისა და მეობის მნიშვნელოვან გამოხატულებას და რომელთა კვდომა ჩვენი, რთული სისტემების ეპოქაში დაიწყო. ამიტომ იყო, რომ ჯულიეტა რუხაძე განსაკუთრებულ ინტერესს და მზრუნველობას იჩენდა ყველა იმ ეთნოგრაფიული მასალისადმი, რომელსაც თვითონ და მისი კოლეგები აფიქსირებდნენ. სამწუხაროდ ისე მოხდა, რომ ბევრი ეთნოგრაფი მის მიერ მოძიებულ მასალას სახლში ინახავდა და ინახავს. ამ გზით შენახული ეთნოგრაფიული მასალა, როგორც საისტორიო წყარო, შთამომავლობისათვის ფაქტობრივად დაკარგულია. ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძის პრინციპები კი სხვა იყო. ლამაზი კალიგრაფიული ხელით გადანერილი ეთნოგრაფიული თუ ფოლკლორული მასალები ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის საქართველოს ეთნოლოგიის განყოფილებაში დიდ კარადაში იყო მოთავსებული და ნებისმიერ მსურველს უშურველად აცნობდა და გამოყენების საშუალებას აძლევდა. საბედნიეროდ ეს მასალები ცალკეული წიგნების სახით უკვე დაიბეჭდა და ნაწილიც ელის დაბეჭდვას. რაც დრო გავა, თუ საქართველოში ეთნოლოგიური მეცნიერება არ მოკვდება, რომლის მიზეზებიც საკმაოდ არსებობს, ჯულიეტა რუხაძის ამ ცოცხალ ისტორიებს უფრო მეტად დაედება ფასი. ასეთ მასალებს არა მარტო დღეს, არამედ ჩემი ახალგაზრდობის დროსაც ვერ ჩაინერდა ეთნოლოგი. მისი მთხრობელების უმრავლესობა ხომ XIX საუკუნეში იყო დაბადებული და მეცნიერს მოუთხრობდნენ ქართველი ხალხის ყოფაზე, რომელიც მამინ თითქმის შეუცვლელად ჯერ კიდევ ფუნქციონირებდა. ნიშანდობლივია, რომ ჯულიეტა რუხაძისათვის დამახასიათებელი იყო ველზე ეთ-

ნოგრაფიული მასალების შესაბამის დიალექტზე ჩანერა. ზედმინ-
ევნით აქვს დაფიქსირებული მთხრობლის სახელი, მამის სახელი
და გვარსახელი, წლოვანება, სოფლის სახელი და ჩანერის დრო.
თავად ამ სტრიქონების ავტორს არა ერთხელ და ორჯერ მიეცა
საშუალება ქართველი ხალხის ეთნიკური კულტურის მახასიათე-
ბელი ეს ეთნოგრაფიული მასალები შემოეტანა სამეცნიერო მი-
მოქცევაში. უხვად აქვს ციტირებული ნიგნებში - „საქართველოს
ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეები“ და „ქართლი“. 2021 წელს
გამოიცა სვანეთის ეთნოგრაფიული მასალები, რომელშიც ძვირ-
ფასი საველე ჩანაწერებია თავმოყრილი არა მარტო ენგურის ხე-
ობის სვანეთის, არამედ ცხენისწყლის ხეობის სვანეთის შესახე-
ბაც. ამ გარემოებას ხაზი იმიტომ გავუსვით, რომ ეთნოლოგთა
უმრავლესობა ძირითადად ზემო სვანეთით ინტერესდებოდა და
ქვემო სვანეთი ფაქტობრივად უყურადღებოდ რჩებოდა. კითხ-
ულობ ამ 500 გვერდიან „ცოცხალ“ ისტორიებს და გამოკვეთი-
ლად ჩანს, რომ ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძეს ქართველი ხალხის
ყოფისა და კულტურის ყველა მხარე აინტერესებდა. ამავე ნიგნში
დაბეჭდილია გამოკვლევა „ლიჩანეში - ვაჟიშვილის სახელზე გან-
კუთვნილი დღესასწაული“.

ის იყო ერთ-ერთი ინიციატორი აკადემიკოს გიორგი
ჩიტაიას ხუთტომეულის გამოცემისა. როგორც შესანიშნავი
საველე მუშაკი, ჯულიეტა რუხაძე წლების განმავლობაში ახალ-
გაზრდა მკვლევარებისათვის მაგალითის მიმცემი იყო, სადაც არა
მარტო ველზე მუშაობის მეთოდიკას ასწავლიდა, არამედ სამშ-
ობლოს სიყვარულს უნერგავდა. გასაოცარია, რომ შესანიშნავ
ქართველ მთხრობელებს, ქართული ტრადიციებისა და ხალხური
კულტურის მცოდნეთ ველზე მუშაობის შემდეგაც არ ივინყებდა
და მისი ყურადღება და მზრუნველობა მათაც არ აკლდათ წლების
განმავლობაში.

ჯერჯერობით არაფერს ვამბობთ რა ქალბატონ ჯულიეტა
რუხაძის სამეცნიერო გამოკვლევებზე, გვინდა აღვნიშნოთ, რომ
მისი დამსახურებაცაა დიდი ივანე ჯავახიშვილის კითხვართა და
ინიციატივით XX საუკუნის 30-იან წლებში შეგროვილი საქართ-

ველოს შინამრეწველობისა და წვრილი ხელოსნობის მასალების ჯერ გადარჩენა და შემდეგ რვა წიგნად გამოცემა. ჯულიეტა რუხაძე ამ მნიშვნელოვანი გამოცემის ორი ტომის რედაქტორია. რომ არა პროფესორი ჯულიეტა რუხაძე, ალბათ დღესაც არ გვექნებოდა დაბეჭდილი ალექსი ოჩიაურის უნიკალური ეთნოგრაფიული ჩანაწერების ორი ტომი. მასვე ეკუთვნის პროფესორ ვერა ბარდაველიძის მიერ შედგენილი ქართველი ხალხის სულიერი ყოფისა და კულტურის ვრცელი პროგრამა-კითვარის გამოცემა, რომლითაც ეთნოგრაფთა მთელი თაობები სარგებლობდნენ. სხვა რომელი ერთი გავიხსენოთ. წინა თაობის ეთნოლოგებისადმი დიდი ყურადღების დამადასტურებელია ჯულიეტა რუხაძის მიერ ვერა ბარდაველიძის ნაშრომის „ივრის ფშაველები“ ცალკე წიგნად გამოცემა, რომელიც ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობას წარმოადგენდა.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ჯულიეტა რუხაძის შესანიშნავი ქართულით დაწერილი სტატიები, მოგონებები მასწავლებლებზე თუ უდროოდ ამ ცხოვრებიდან გადაგებულ მკვლევარებზე. იგი ინიციატორი და რეალურად განმახორციელებელი იყო ყველა მათგანის საიუბილეო ღონისძიებებისა. მისაბაძი იყო და არის ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძის დამოკიდებულება მასწავლებლებისადმი. ამ თვალსაზრისით ის ახალგაზრდებისათვის მაგალითის მიმცემი იყო. ავტორია წიგნებისა: „შტრიხები აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას პორტრეტისათვის“, „ვერა ბარდაველიძე (ცხოვრება და მოღვაწეობა)“ (თანაავტორი ქალბატონი თინა ოჩიაური). სათაურში შემთხვევით არ გვიხმარია სიტყვა „მოჭირნახულე“. დიახ, მის მოჭირნახულებას ადასტურებს 2003 წელს დაბეჭდილი დიდი მოცულობის სქელტანიანი წიგნი „ეთნოგრაფიული გულანი“, რომელშიც თავმოყრილია წლების განმავლობაში კოლეგების სამეცნიერო საქმიანობის შესახებ დაწერილი სტატიები, რეცენზიები ცალკეულ მონაგრაფიებსა და დისერტაციებზე, მოგონებები და საიუბილეო თარიღებთან დაკავშირებული მილოცვები. „ეთნოგრაფიული გულანის“ შესახებ წიგნის რედაქტორი წინათქმაში წერდა: „ნაშრომი იმის თვალნათელი ნიმუშია, თუ როგორ უნდა

უფრთხილდებოდეს გადასულ დღეთა ისტორიას გულშემატკივარი მკვლევარი, როგორ უნდა ცდილობდეს იგი, დავიწყებას გამოსტაცოს მათი სახელები, ვინც უხმაუროდ ემსახურა ქართული კულტურისა და მეცნიერების საქმეს. ეჭვი არ არის, რომ წარმოდგენილი ნაშრომი დროთა განმავლობაში საცნობარო წიგნად გადაიქცევა XX საუკუნის II ნახევრის ეთნოგრაფია-ეთნოლოგიის დარგში მოღვაწე მამულიშვილთა შესახებ და დაინტერესებული მკითხველი მადლობას ეტყვის მის ავტორს“. წიგნში დაბეჭდილია აგრეთვე სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული ეთნოლოგიური გამოკვლევები, რომლებიც შევსებულია ახალი მეცნიერული მონაცემებით. 2008 წელს კი დაისტამბა წიგნი „მოგონებები“, რომელშიც გამოქვეყნებულია სხვადასხვა დროს დაწერილი მოგონებები არა მხოლოდ იმ ადამიანებზე, რომელთა სახელებსაც საზოგადოება კარგად იცნობს, არამედ ახლობელ ადამიანებზეც, რომლებთანაც ახლო ურთიერთობა ჰქონდა.

პროფესორ ჯულიეტა რუხაძის მეცნიერულ მემკვიდრეობაზე საუბარი დიდი მოცულობის მონოგრაფიული გამოკვლევით - ბუნებისა და ალორძინების ხალხური დღესასწაული საქართველოში (ბერიკაობა-ყენობა)“, უნდა დავიწყოთ, რომელიც 1999 წელს დაისტამბა და რომელმაც მას აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას პრემია მოუპოვა. წიგნი რელიგიური აზროვნების ერთ-ერთ ურთულეს სფეროს განეკუთვნება. პრობლემაზე მუშაობა ჯულიეტა რუხაძეს 1947 წლიდან დაუწყო. 1954 წელს ნაშრომი ძირითადად დამთავრებული იყო. მაგრამ ავტორი მას დროდადრო უბრუნდებოდა და აღნიშნული გამოცემა ფაქტობრივად არის ხელახლა, სხვა თვალსაზრისით დაწერილი მეცნიერული გამოკვლევა. საქართველოს თითქმის ყველა მხარეში მოპოვებული ეთნოგრაფიული და ფოლკლორულ მასალებთან ერთად გააზრებულია არქეოლოგიური და საისტორიო მონაცემები. ძველადმოსავლური და თანამედროვე ხალხების მსგავსი მონაცემების მოხმობამ და პრობლემის ზოგადეთნოლოგიურ ქრილში გააზრებამ დასახელებული წიგნი ქართული ეთნოლოგიური მეცნიერების საუკეთესო გამოკვლევათა რიგში ჩააყენა. ის არა მხოლოდ ეთნოლოგიური

მეცნიერების მნიშვნელოვანი შენაძენია, არამედ საერთოდ კულტურის ისტორიისა. ბერიკაობა-ყეენობის არაქრისტიანული, ვიზუალურად თეატრალური დღესასწაული ბუნების აღორძინებისადმი მიძღვნილი მისტერიაა, რომელმაც დროთა განმავლობაში მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა და გაორებული სახე მიიღო. ჯულიეტა რუხაძემ ახსნა აღნიშნული დღესასწაულის რელიგიური და სოციალური არსი. მან პირველმა ეთნოლოგთა შორის დაადგინა აგრარული დღესასწაულის გენეზისი, გააანალიზა მასში შესული არქაული კულტმსახურების ელემენტები და წარმოაჩინა მდიდარი სანესჩვეულებო ტრადიციები ეროვნული თვითმყოფადობის ფონზე. მართალია ბერიკაობა-ყეენობას სხვა მკვლევარებიც შეხებიან, მაგრამ ქალბატონ ჯულიეტას დამსახურებაა აღნიშნული დღესასწაულის როგორც „განახლების“, „ახალთაის“, „ვარდობის“ ერთიან აგრარულ-ვეგეტატიურ დღესასწაულად წარმოჩენა. ბერიკაობა-ყეენობაში, რომელიც ბუნების ძალთა აღორძინებისა და აგრარული კულტმსახურებისადმია მიძღვნილი, მან გამოავლინა არაერთი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მოვლენის დანაშრევიც. სხვადასხვა ეპოქაში წარმოქმნილი (თუ ჩანაცვლებული) არიან ბერიკაობა-ყეენობის პერსონაჟები („მღვდელი“, „ყეენი“, „არაბი“, „თათარი“, „ლეკი“...), რომლებსაც ყოველდღიური ცხოვრების ტრაგიკომედიაში მნიშვნელოვანი ფუნქცია გააჩნდათ. ამ წიგნზე დაუსრულებლად შეიძლება წერა. ამჯერად კი დასკვნის სახით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ იგი ქართული ეთნოლოგიური მეცნიერების მონაპოვარია და კვლევის შედეგად მიღებულ და ჩამოყალიბებულ მეცნიერულ დებულებებს დაძველება არ უწერია.

განუსაზღვრელია ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძის როლი როგორც ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფისა და მატერიალური კულტურის საკითხებზე მომუშავე მეცნიერისა. მატერიალური კულტურისა და სამეურნეო ყოფის ესა თუ საკითხი მას იზოლირებულად როდი აქვს შესწავლილი. თითოეულ ამ საკითხს იგი განიხილავს კომპლექსში, სულიერი კულტურისა და სოციალური ყოფის თვალსაზრისით. ქართველი ხალხის, კერძოდ

დასავლეთ საქართველოს სამინათმოქმედო ყოფის ისტორიას მან მიუძღვნა მონოგრაფიული გამოკვლევა „ხალხური აგრიკულტურა დასავლეთ საქართველოში“, გაფართოების შემდეგ მის სადოქტორო დისერტაციად იქცა. სადოქტორო დისერტაციის დაცვაზე კი ქალბატონი ჯულიეტა არც ფიქრობდა. მხოლოდ აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას დაჟინებული თხოვნის შემდეგ მიიღო მან ეს გადანიშნულება. ამ ნაშრომში მოყვანილ ეთნოგრაფიულ მასალას პირველწყაროს მნიშვნელობა აქვს. ცნობილია, რომ ბუნებრივ-გეოგრაფიული და კლიმატური პირობების გამო, დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს სამინათმოქმედო სისტემა ერთმანეთისაგან განსხვავდება. სწორედ ამან განაპირობა ჯულიეტა რუხაძის მიერ დასავლეთ საქართველოს სამინათმოქმედო ყოფის ცალკე მონოგრაფიული შესწავლა. სამინათმოქმედო ყოფისა და კულტურის შესწავლაში ავტორი მხოლოდ ეთნოგრაფიულ მასალას როდი ეყრდნობა. ეთნოგრაფიულ მონაცემებს ის განიხილავს არქეოლოგიურ, საისტორიო მონაცემებთან ერთად. ასეთი კომპლექსური შესწავლის შედეგად ჯულიეტა რუხაძე განამტკიცებს თვალსაზრისს, რომ ოდითგანვე საქართველო სამინათმოქმედო კულტურის ერთ-ერთ გენეტიკურ და დანიშნულებულ ცენტრს წარმოადგენდა.

დიდად მნიშვნელოვან გამოკვლევას წარმოადგენს ნაშრომი „მინათმოქმედების სისტემის ერთი მოდელი“, რომელშიც დანვრილებითაა ყველა ის პროცესი აღწერილი, რომელიც ახოს ალების დროს ხდებოდა, მეცნიერს ამ საკითხზე დასავლეთ საქართველოს თითქმის ყველა მხარეში მოპოვებული სავსე მასალა აქვს გამოყენებული და, ბუნებრივია, იყენებს აღმოსავლურ ქართულ მასალასაც. ამ ნაშრომის კითხვისას ავტორი თვალნათლივ გვანახებს, როგორი შრომატევადი იყო ჩვენი მინათმოქმედი წინაპრების მეურნეობა, აგრეთვე ის, რომ მათ აუცილებლად არ უნდა დაერღვიათ ეკოლოგიური ჰარმონია. ამავ დროს არაა დავინყებული ისიც, რომ ახოს ალების დროს საქართველოში თითქმის ყველგან იცოდნენ ტყიდან გარეული ხეხილის კარმიდამოში გადმორგვა.

ქართულ ეთნოლოგიაში ერთხანს მიზნად დაისახეს ჩვენი სოფლების ყოველმხრივი ეთნოლოგიური შესწავლა. ამ თვალსაზრისით ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე ერთგვარ გზის გამკვლევად მოგვევლინა, როდესაც ბატონებთან ილია ჭყონიასა და ანდრია ლეკიაშვილთან ერთად შეისწავლა კახეთის სოფელი აკურა. ამის დასტურია მათი ერთობლივი მონოგრაფია „სოფელი აკურა“, რომელშიც ძველ, ტრადიციულ ყოფასთან ერთად, ახალი ყოფის საკითხებიცაა შესწავლილი და ძველი და ახალი კულტურების მიმართების ფონზე ნაჩვენებია ქართული ტრადიციული ეთნიკური კულტურის უწყვეტელობა. სხვათა შორის, ქართული სოფლების ამ თვალსაზრისით შესწავლა შემდეგ თითქმის შეწყდა. არადა, ყველა დიდი ქართული სოფელი მეტ-ნაკლებად აღნიშნული თვალსაზრისით რომ გვექონდეს შესწავლილი, როგორც ჯულიეტა რუხაძემ ზემოხსენებულ ავტორებთან ერთად განახორციელა, ჩვენი ხალხის ეთნოგრაფიული ყოფის კვლევა ბევრად წინ იქნებოდა წასული.

მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ჯულიეტა რუხაძემ ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის შესწავლის საქმეში. რომელი ერთი ჩამოვთვალოთ: სამეურნეო ნაგებობანი და იარაღები, სათეს-საწყაობები. ერთი შეხედვით თითქოს რთული არ უნდა იყოს მატერიალური კულტურის ისეთი ელემენტების შესწავლა, როგორებიცაა: ბელელი, სასიმინდე, ხულა, საცეხველი ... მაგრამ შრომისმოყვარეობასა და დარგის სიყვარულთან ერთად ნიჭიერებაცაა საჭირო, რომ თითოეული მათგანი აამეტყველო, დღეს უკვე ყოფიდან გამოსული მატერიალური კულტურის დასახელებული და სხვა ნიმუშები მკითხველებამდე გასაგებად მიიტანო. მატერიალური კულტურის არაერთი ძეგლი რომ ზემოთდასახელებული კომპონენტების ერთობლიობითაა აღწერილი და შესწავლილი, ამას ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძეს უნდა ვუმადლოდეთ.

ქალბატონ ჯულიეტა რუხაძეს განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა საქართველოს ყველა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის მიმართ. მას ეთნოგრაფიული მასალები თითქმის ყველა მხარეში ჰქონდა შეკრებილი. ეთნოლოგთა განსა-

კუთრებულ ინტერესს ყოველთვის იქცევდა სვანეთი - აქ ხომ არაერთი ძველი ქართული ტრადიცია თითქმის თავისი სიძველით იყო შემორჩენილი. სვანეთის შესახებ მეცნიერს ერთი ძალიან საინტერესო ნაშრომი აქვს; ესაა „კანაფის კულტურა სვანეთში“. კანაფისადმი დღეს, ბუნებრივია, უარყოფითი დამოკიდებულება აარსებობს, მაგრამ გვიან პერიოდამდე სვანთა სამეურნეო ყოფაში ის განსაკუთრებულ როლს თამაშობდა, რადგან მისგან მზადდებოდა ზეთი და ბოჭკოვანი მასალა. გარკვეულია, რომ კანაფის ზეთზე დამზადებულ მალამოს იყენებდნენ დამწვრობისა და მუნჯეების განსაკურნავად. აგრეთვე კანაფის ზეთს იყენებდნენ ქვის დამუშავების ტექნიკაში. ჯულიეტა რუხაძემ გაარკვია, რომ მის გარეშე შეუძლებელი იყო დოლაბისა და ქვის როდინების გულის ამოღება. კანაფის ქერელისაგან სვანეთში თოკებს გრეხდნენ; თოკს კი პირუტყვის დასაბმელად იყენებდნენ. კანაფისავე ძაფისაგან მზადდებოდა როგორც უხეში, ისე რბილი ტილო. რბილი ტილოსაგან კი ნალისპირებს, ზენრებს, პირსახოცებს, მამაკაცის პერანგებს, ქალის საკაბეებს ქსოვდნენ. კანაფისავე ძაფით კერავდნენ ქალამნებს და კანაფის სამტოტად დაგრეხილ ძაფს, რომელიც გამდნარ ცვილში იყო ამოვლებული ძველად მშვილდის ლარისათვის იყენებდნენ. უფრო მეტი, კანაფის გორგლებს ეკლესიასაც სწირავდნენ. მეცნიერს ასეთი შეწირული გორგლები 1967-1968 წლებში ლატალის მთავარანგელოზის ეკლესიაში დაუდასტურებია. კანაფის ყოფაში გამოყენების სხვა არაერთი ტრადიცია აქვს ჯულიეტა რუხაძეს სვანეთში დადასტურებული, მაგრამ დასასრულს აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ ის, რომ სვანეთში, ისე როგორც დასავლეთ საქართველოს სხვა მხარეებში, სელისა და კანაფის სუდარა იხმარებოდა, რომელიც, ჩვეულებრივ, ცვილში იყო ამოვლებული. ხაზი აქვს გასმული იმ ფაქტსაც, რომ XIX საუკუნიდან სვანეთში კანაფის მეურნეობამ ოჯახური წარმოების ფორმიდან სასაქონლო ხასიათი მიიღო.

სვანეთის პრობლემას ქალნატონი ჯულიეტა თითქმის მთელი სამეცნიერო მოღვაწეობის განმავლობაში დასტრიალებდა. ამ, მხარის სულიერი კულტურის პრობლემას მისი არაერთი ნაშ-

რომი მიეძღვნა. სამაგალითოდ შეიძლება დავასახელოთ „ერთი რელიგიური დღესასწაულის შესახებ სვანეთში“, რომელშიც შესწავლილი აქვს ადიშის თემის დღეობა „ლიჩენიში“. ლიჩენიში სრულდებოდა ერთი წლის ასაკის ბავშვისათვის. მას ლოცულობდა აგრეთვე უძეო ოჯახი, რომელიც ვაჟის გაჩენას შესთხოვდა. სრულიად სამართლიანად მეცნიერი პარალელს ავლებს აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში გავრცელებულ სანულეობასთან და ხატში გარეგანსთან. ისევე როგორც აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, სვანეთშიც რიტუალის აუცილებელი ელემენტი იყო დროშის შეწირვა, ცალ-ცალკე ძელისა („ღვატი“) და სწორკუთხა თეთრი ან ღია ფერის ქსოვილის - „დურშაის“ - მიტანა. ამ ფაქტით მიღებულია დასკვნა, რომ ქართველები დასავლეთშიც და აღმოსავლეთშიც ერთი სულიერი კულტურის მატარებელნი იყვნენ.

როგორც ითქვა ჯუღეიტა რუხაძე არა ერთი და ორი სავლელ ექსპედიციის მონაწილე იყო. ეთნოლოგი ხომ როგორც მეცნიერი ველზე ჩაწერილ და დაფიქსირებულ მასალებთან ერთად ყალიბდებოდა. ველზე მუშაობისას მისთვის არ არსებობდა ერთი ან ორი საკითხი; ის მასალებს ქართველი ხალხისა და ყოფის ყველა პრობლემაზე იწერდა. ხშირად კი ამ ექსპედიციების ანგარიშებს ბეჭდავდა. ეს ანგარიშები მხოლოდ უბრალოდ იმის აღნუსხვა არაა თუ რა მოიპოვა მთხრობელებისაგან, არამედ, ამის პარალელურად, სამეცნიერო გამოკვლევებიცაა.

ცნობილია, თუ რაოდენ ძნელია სამეცნიერო-პოპულარული წიგნების წერა. ასეთი ხასიათის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ლიტერატურით არცთუ ისე განებივრებული ვართ. ის მხოლოდ რჩეულთ ხელწიფებათ. მათ შორისაა პროფესორი ჯუღეიტა რუხაძე. თავისი სამეცნიერო-პოპულარული წიგნებით ის ცდილობდა ქართული ეთნიკური კულტურის, ტრადიციისა და ყოფის თავისებურებანი მოსახლეობის ფართო ფენებისათვის ცნობილი გაეხადა. სამეცნიერო-პოპულარული წიგნებიდან შეიძლება დავასახელოთ „ხალხური დღესასწაულები და თანამედროვეობა“, „ვანის დღიურის ფურცლები“, „ხანი იმერეთის

ხევსურეთია“. ბოლო ორ წიგნში ლაკონური და მიმზვიდელი ენითაა მოთხრობილი იმერეთის ძველი ეთნოგრაფიული ყოფა. ამავე დროს, ნაჩვენებია, რომ ეთნოგრაფიულ რეალიას საუკუნეების სიღრმეში ჩაეყარა საფუძველი, რასაც მკვლევარი ასაბუთებს XIX-XX საუკუნეების ყოფისა და არქეოლოგიური მასალის ურთიერთშეჯერებით. წიგნში „ქართული ხალხური დღესასწაული და თანამედროვეობა“ მეცნიერი მკაფიოდ აღწერს დღესასწაულის რიტუალებს, რომლებიც მემინდვრეობასთან დაკავშირებულ რწმენა-წარმოდგენებს, მოსავლის დასაბეგებელ მაგიურ ხერხებს გამოხატავენ და იძლევა ამ რიტუალების ახსნას. გვაცნობს დღესასწაულის პერსონაჟებს, ნიღბებს, მათ ნაირფეროვან ტანსაცმელს, სანეს-ჩვეულებო ცეკვებს და სხვა. ავტორი სვამს საკითხს, არა მარტო ამ დღესასწაულის, არამედ ახალი წლის, ჭიაკოკონას და სხვათა აღდგენის შესახებაც და აღნიშნავს, რომ ჩიჩილაკი სიმბოლურად მრავალტოტიან ხეს, კეთილდღეობას, სიუხვეს, სიცოცხლის განახლება-აღორძინებას განასახიერებდა და უკავშირდებოდა ქართველთა უძველეს წარმოდგენებს სიცოცხლის ხის შესახებ, რომლის თანახმად ხე ქვეყნიერების აგებულებისა და მისი მუდმივი კვდომა-განახლების სიმბოლო იყო. კარგად, მოკლედ და მკაფიოდაა წიგნში ნათქვამი საახალწლო ტრადიციული ფორმების აღდგენის და ყოფაში დამკვიდრების შესახებ. ის წერდა: „დღესასწაული უნდა აღდგეს ცალკეული მხარეებისათვის დამახასიათებელ თავისებურებათა გამოვლენის კონკრეტული საშუალებებით, რაც გარკვეულად ხელს შეუწყობს ახალი თაობის ზიარებას ეროვნულ ტრადიციებთან“ (გვ. 19). ეთნოლოგიური ცოდნის პოპულარიზაციის მიზნით ჯუღიეცა რუხაძეს მრავალი წერილი აქვს გამოქვეყნებული ჯურნალში „ძეგლის მეგობარი“.

ცალკე საუბრის თემაა ქალბატონი ჯუღიეცა რუხაძე და საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ატლასი. ჯერ კიდევ დიდი ხნის წინათ აკადემიკოსმა გიორგი ჩიტაიამ მიზნად დაისახა საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ატლასის მომზადება და გამოცემა. ატლასი მიზნად ისახავდა ეთნოგრაფიული სინამდვილის, წარსულისა და აწმყოს ასახვას კარტოგრამების,

ტაბულებისა და სათანადო ტექსტების შემწეობით. ამ საშვილიშვილო საქმეში აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას მხარში ჯულიეტა რუხაძე ედგა. საქართველოს ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ატლასის მხოლოდ მასალების ოთხმა ტომმა იხილა მზის სინათლე... რომ არა ჯულიეტა რუხაძე დასახელებული ატლასის პირველი და მეორე ნაკვეთები ალბათ არ გამოიცემოდა. მისი უშუალო ხელმძღვანელობით მომზადდა „საქართველოს ეთნოგრაფიის ნარკვევების“ ხუთტომეულის ერთ-ერთი ტომიც.

ქართველი ეთნოლოგები წლიდან წლამდე გამოსცემდნენ კრებულს „მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“. ამ კრებულებში თავმოყრილია ჯულიეტა რუხაძის არა ერთი საყურადღებო გამოკვლევა. შემდეგ კი იყო მისი გამოცემის ინიციატორი და რედაქტორი.

ცალკე სასაუბრო თემაა ჯულიეტა რუხაძის სარედაქციო საქმიანობა, რაზეც აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ. ის წლების მანძილზე იყო ჟურნალ „ძეგლის მეგობრის“ სარედაქციო კოლეგიის წევრი. მისი სარედაქციო მოღვაწეობიდან ყველას ვერ ჩამოვთვლით. ისტორიის ინსტიტუტში მოსვლის დღიდან ბოლომდე აქტიურად მონაწილეობდა საინსტიტუტო ცხოვრებაში, ეწეოდა მრავალმხრივ საზოგადოებრივ საქმიანობას პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლიდან დაწყებული და ღია ცისქვეშ მუზეუმით დამთავრებული. ჯულიეტა რუხაძე იყო არაერთი საკანდიდატო დისერტაციის ხელმძღვანელი, გამორჩეული ოპონენტი და ობიექტური შემფასებელი. საყურადღებოა, რომ მის წიგნში „ეთნოგრაფიული გულანი“ სხვადასხვა წიგნსა და დისერტაციაზე დაწერილი 25-მდე რეცენზიაა თავმოყრილი. იყო ყველა სამეცნიერო სესიის, კონფერენციის, სიმპოზიუმის აქტიური მონაწილე არა მარტო საქართველოში, არამედ მის საზღვრებს გარეთაც. ძალიან აქტიური იყო ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე ქუთაისის უნივერსიტეტის დიალოქტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებულ სამეცნიერო კონფერენციებზე, სადაც ქართველოლოგიის სხვადასხვა მიმართულების მეცნიერები იყრიდნენ თავს. ამის დასტურია ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ სხვადასხვა ნომერში დასტამბული მისი ნაშრომები.

ზემოთ ქალბატონ თინათინ ოჩიაურს დავესესხეთ, რომელსაც 2020 წელს შეუსრულდა დაბადებიდან ასი წელი. კვლავ გვინდა მისი ციტატა მოვიყვანოთ, რომელმაც შეიძლება ითქვას, რომ ყველზე უკეთ იცოდა თავისი მეგობრის შემოქმედების შესახებ: „ჯულიეტა რუხაძე იმ მეცნიერთა ჯგუფს ეკუთვნის, რომელსაც მეცნიერების ბედ-ილბალი, მისი ავი და კარგი, საკუთარი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად მიაჩნია. სამეცნიერო კვლევა-ძიებასთან ერთად იგი წლების მანძილზე შემართებით ემსახურებოდა და ახლაც ემსახურება ყოველ ახალ პრაქტიკულ მეცნიერულ ნამოწყებას. იგი გვერდით ედგა თავის მასწავლებლებს დასახული ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტაში“. დიახ, ქალბატონ თინას ეს სიტყვები თავისი მეგობრის მიმართ თქმული სრული სიმართლეა. დავამატებ, ის არა მხოლოდ მასწავლებლების მიმართ იყო ასეთი, არამედ ყველა კოლეგისა და ახალგაზრდის და მათი ოჯახის წევრების მიმართაც. პირადად ვერასდროს დავივინყებ მასთან ურთიერთობას, მეგობრობას. 1990-იანი წლების დასაწყისში უშუქობისა და უსახსრობის დროს ახალი წლის წინა დღეს მიხეილ ქურდიანი მესტუმრა და ქალბატონ ჯულიეტას მიერ გამოგზავნილი ასი დოლარი გამომიწოდა და დაამატა: „ქალბატონმა ჯულიეტამ დამიბარა და ასე მითხრა: მე ხომ ვიცი, ორივეს როგორ გიჭირთ, ერთი ასი დოლარი შენ და მეორე ასი დოლარი როლანდს ნაუღე, მისთვის რომ მიმეცა, არ გამომართმევდა, შენ რომ მიუტან, უკან ველარ დააბრუნებს“. მართლაც, იმ წელიწადს ქალბატონი ჯულიეტას დახმარებამ მიხეილ ქურდიანსაც და მეც საშუალება მოგვცა ახალ წელს სათანადოდ შევხვედროდით. განუსაზღვრელი იყო მისი ყურადღება ყველა კოლეგის, და არა მხოლოდ კოლეგის, არამედ მათი ოჯახის წევრების მიმართაც. მოსაკითხად დღეგამოშვებით მაინ რეკავდა. ჩვეულებრივ, როცა ოჯახის წევრები სახლში იყვნენ, ყურმილს მე არ ვიღებდი. ჩემმა ქალიშვილმა თამთამ კი, ადვილად რომ გაეგებინა ჩემთვის როცა ჩვენი უფროსი მეგობარი რეკავდა, ასეთ ხერხს მიმართა, ყურმილს დააფარებდა ხელს და დამიძახებდა: „რომიო“. წესად ჰქონდა, უცხოეთში წასულს აუცილებლად მოჰქონდა საჩუქარი

ბავშვებისათვის. ახლაც ვინახავთ იერუსალიმიდან ჩამოტანილ ყველა ქრისტიანისათვის ძვირფას საჩუქარს. ისეთი ადამიანი როგორიც ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე იყო, იშვიათად იზადებიან.

ჯულიეტა რუხაძე იყო შეანიშნავი ქართული ოჯახის დიასახლისი. ვერავენ ვერ გაიხსენებს მასთან სტუმრობას გამასპინძლების გარეშე რომ ჩაევლო.

ქალბატონი ჯულიეტა რუხაძე იყო მაღალი კულტურისა და მორალის ადამიანი, სიკეთის გამცემი, განსაკუთრებით გაჭირვების დროს არა მარტო მეგობრების, არამედ ნაცნობების დამხმარე და ხელის შემწყობი. დაჯილდოვებული იყო ღირსების ორდენით. მასზე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ის იყო ქართული ეთნოლოგიური მეცნიერების მოჭირნახულე.